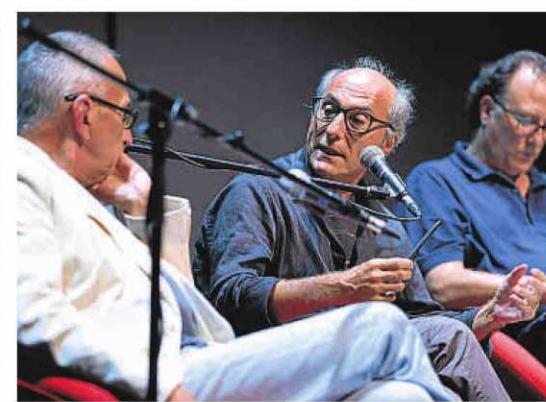

En aquests temps de profunda crisi –no només econòmica–, és possible plantejar-se què és i per a què serveix la cultura més enllà del debat sobre els costos que té? Ho van intentar els participants de les jornades dutes a terme al CCCB amb el títol 'El sentit de la cultura', buscant respostes, però incident sobretot en les preguntes que ajudin a trobar sentit a aquest 'bé comú' avui en qüestió

Antonio Monegal és catedràtic de Teoria de la Literatura i Literatura Comparada de la Universitat Pompeu Fabra. Ha dirigit el cicle de debats sobre 'El sentit de la cultura' dels dies 18 i 19 de setembre al CCCB. www.cccb.org

El sentit de la cultura

ANTONIO MONEGAL

Importa la cultura? Sembla una pregunta retòrica, perquè a les pàgines d'aquest suplement es dóna per descomptat que la cultura importa, almenys als seus lectors. No obstant això, avui dia està en dubte la seva rellevància social, ja que es considera superflua o és relegada a la categoria d'accessori, d'entreteniment o, gairebé pitjor, del luxe. Convé, per tant, plantejarnos la qüestió des del principi, sense donar res per fet, preguntarnos a quants i a qui importa, i per què o per què no. Justificar sobre-tot si aquesta importància arriba al conjunt de la societat. El valor de la cultura és clar per a l'individu que en gaudeix, però amb aquesta apreciació privada no n'hi ha prou per argumentar el seu caràcter de bé comú ni la rellevància col·lectiva que justifica el suport públic. El qüestionament del paper de la cultura en un Estat del benestar cada vegada més fràgil no es redueix a les retallades de recursos, raonades com una necessitat inapel·lable, sinó que va acompanyat d'un cor de veus, en cercles polítics, en mitjans de comunicació i en sectors del públic, que reneguen del que fins ara havia estat vist com un model de progrés, de millora de les condicions per a la creació, difusió i formació, i de democratització de l'accés.

El problema no és tant que la crisi econòmica hagi posat en evidència la falta de consens sobre el

tural britànic té greus retallades de finançament que són el síntoma d'un problema més profund que s'arrosegua des de fa trenta anys, des de l'inici de l'era Thatcher. Per Holden, el problema és que els polítics valoren la cultura sobretot com a motor econòmic i com a instrument de cohesió social, i perden de vista "el verdader sentit de la cultura en les vides de la gent i en la formació de les seves identitats".

Segons ell, els polítics prioritzen el valor instrumental, mentre els professionals i els públics perseguixen el valor intrísec, el que l'experiència cultural aporta. No obstant això, la necessitat de retre comptes i persuadir els polítics per aconseguir recursos empeny creadors i gestors culturals a presentar indicadors que exclouen la dimensió subjectiva de la cultura, de manera que donen l'esquena tant als motius del públic com als seus propis motius. La tesi de Holden és que els polítics donaran suport a la cultura pel seu valor intrísec quan s'entengui que la res-

Al qüestionament del paper de la cultura pels costos s'hi afegeixen les veus que reneguen del que fins ara era vist com un model de progrés

A les fotografías, alguns dels participants en els debats del CCCB. D'esquerra a dreta, Nicolás Barbieri, Marina Garcés, Vicenç Altaíó, Joan Miquel Gual, Toni Casares, Xavier Antich, Rosa Pera, Francesc Torres i Antonio Monegal

FOTOS: JORDI PLAY

valor de la cultura com que ha distorsionat els criteris per determinar aquest valor. Si falten diners, no es parla del valor, sinó del preu de les coses; per tant, s'entra en la lògica de la rendibilitat, tot i que en aquest cas la relació entre cost i benefici no es dóna només en termes de mercat, sinó també entre cost públic i benefici social. El solapament entre crisi econòmica i devaluació de l'estatus de la cultura com a bé públic genera la impressió que la causa de tot és la crisi, però en altres països l'origen d'aquesta devaluació és anterior.

John Holden, un especialista en polítiques culturals, va publicar el 2006 (abans de la crisi) *El valor cultural i la crisi de legitimitat*, on explica que el sistema cul-

Som lluny d'aquesta situació. En realitat hi ha una falta de sintonia que és imprescindible reconduir cap a un reconeixement comú de per què és important la cultura. El perill és que qualsevol apologia de la cultura per part dels professionals es llegeix com una reivindicació interessada del que ells fan i en particular de l'anomenada alta cultura, quan, al marge de preferències i prioritats personals, el reconeixement del valor ha d'incloure el conjunt del sistema cultural, com una xarxa dinàmica en la qual tot està interrelacionat, des del hip-hop fins a l'òpera. No és qüestió de jerarquies, el que importa és la diversitat.

Fronteres difuses

Malgrat el clixé de l'elitisme que de vegades s'esgrimeix, la distància entre l'usuari expert i l'aficionat no és tan gran com en altres camps (i ningú no anomena elitista un científic pel seu ofici minoritari). A més, avui, més que mai, en el sistema cultural la frontera en-

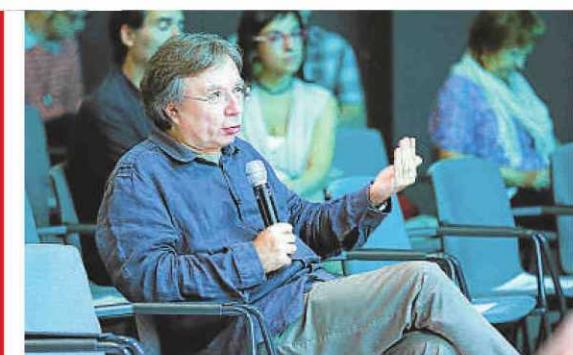
Un dels valors més importants de la cultura és que ens fa més capaços de respondre amb instruments complexos a la complexitat de l'existència

tre productors i receptors és difusa. No es pot parlar de professionals, d'una banda, i de públic, com a subiecte passiu, de l'altra. El que anomenem públic, en genèric, és un cos plural amb diferents graus d'intervenció activa (inclosa la decisió sobre a què dóna suport amb els seus diners), perquè la cultura no es pot definir només en termes de producció d'obres, com bé diu la declaració de la comissió de cultura de l'Acampada BCN del 15-M. Són processos i interaccions que tenen lloc en ateneus, centres cívics, associacions, biblioteques, bars, en un magatzem buit o davant d'un ordinador, no només als canals convencionals i les grans institucions que surten a la premsa. I, obviament, a les escoles, universitats i centres d'investigació. Impossible fer un catàleg del que hi cap, però, sens dubte, en l'actual context tecnològic, portar un blog i penjar vídeos a YouTube són maneres de fer cultura.

És obvi que qualsevol solució passa pel sistema educatiu, i per la responsabilitat dels mitjans de comunicació com a creadors d'opinió pública, dos àmbits que les estructures administratives i les agèndes polítiques mantenen separats del sistema cultural encara que tots tres tenen funcions anàlogues de servei al coneixement, de construcció d'imaginaris col·lectius i, en teoria, de desenvolupament de la capacitat crítica dels ciutadans. Només des d'una complicitat a tres bandes se superarà aquest deficit social de valoració de la cultura.

Beneficis col·lectius

En els debats sobre el replegament de l'Estat del benestar són

frequents les comparacions entre un altre trio, educació, sanitat i cultura, com si es tractés d'una competència pels recursos. No s'aborda, tanmateix, un aspecte pertinent a l'hora de definir el benefici social. El primer beneficiari de la sanitat i l'educació és l'individu, però s'entén que la seva salut i formació contribueixen també al benestar col·lectiu. Una cosa anàloga passa amb la cultura, sense la qual el conjunt de la societat s'empobreix fins a nivells de mera >

» subsistència. Un indicador d'una vida digna és gaudir d'accés lliure i igualitaris a la cultura.

Un dels valors més importants de la cultura és que introduceix en la nostra vida complexitat, ens fa més capaços de respondre amb instruments complexos a la complexitat de l'existència. No per això som més feliços, ni millors persones, perquè la cultura pot ser edificant o perturbadora. Pot servir per generar imaginaris de consens que cohesionin una comunitat o ser un espai de debat, crítica o subversió. L'argumentació de Martha Nussbaum

Moltes de les coses més interessants que avui estan passant en el terreny de la cultura estan passant fora dels llocs on havien succeït sempre

al seu llibre *Sin fines de lucro. Por qué la democracia necesita de las humanidades*, val per igual per a la cultura. La seva aportació és reconèixer que la rellevància social d'aquests espais culturals depèn de ser alhora espais polítics. Per Holden hi ha una contradicció en el fet que la política accepti la cultura com un poder transformador beneficis mentre minimitza o ignora la seva capacitat perturbadora, que és també part del seu valor públic. N'hi ha prou amb recordar la mort de Víctor Jara fa quaranta anys, les Pussy Riot a la presó o la llista d'escriptors perseguits del PEN Club per acreditar el potencial polític de la cultura, avalat pels governs repressors.

Davant els que opinen que la cultura no serveix per a res, toca insistir que la seva impotència, quan es produeix, és el resultat d'impedir-li obeir les seves pròpies dinàmiques. És una caixa d'eines que pot servir, entre moltes altres coses, per afirmar una ideologia o per al pensament crític. La societat necessita miralls tant per representar els seus consensos com els seus conflictes, tot i que la cultura no és només un mirall, sinó una forma d'actuació, de relació amb l'entorn i de transformació. Aquesta dimensió política, que ja els grecs entenien quan van convertir la tragèdia en una escola de ciutadania, és una de les raons de la rellevància social de la cultura. Si es desactiva aquesta funció, corre el risc de la irrelevància, de no ser considerada important. |

A les imatges, algunes de les taules de debat del cicle 'El sentit de la cultura'. D'esquerra a dreta, les corresponents a 'La cultura com a bé comú', 'Servei públic i mercat' i 'Cultura i política'

FOTOS: JORDI PLAY / JORDI GÓMEZ

Al llarg dels debats es va constatar un panorama en ruïnes: ruïnes de sentit, de models, ruïnes reals d'enormes edificis buits de públic...

El debat

La cultura com a bé comú

EVA MUÑOZ

"M'importa el que faig? T'importa? Ens importa, a cadaú de nosaltres, el que estem fent, aquí, ara?". És una pregunta simple però important, valgu la redundància. La formulava la filòsofa Marina Garcés en el marc del cicle de debats *El sentit de la cultura* que es va celebrar els dies 18 i 19 de setembre al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, dirigit per Antonio Monegal, catedràtic de Teoria de la Literatura de la Universitat Pompeu Fabra. Podria inaugurar o ser constitutiva d'una cultura? És, en efecte, una pregunta radical, una guia vital, ja que obre la porta a fer, a comprometre's, amb allò que ens importa: amb allò que ens dóna sentit. I això és també la cultura entesa com a bé comú: aquelles pràctiques que

de cost-benefici i la seva defensa se centra en dos arguments: el seu potencial com a motor econòmic i com a eina de cohesió social. És a dir, es redueix la cultura a la seva dimensió utilitària, desproveïda de potencial polític i emancipador (fent servir un terme en desús). Però: s'esgota en la seva dimensió utilitària el sentit de la cultura? D'acord amb el que es va poder escoltar en els debats, la resposta és: radicalment, no.

És difícil plantejar una síntesi del que es va dir o una conclusió, que no n'hi va haver, i probablement resultaria sospitós haver arribat a una mena de consens. De fet, Jordi Oliveras, coordinador d'*Indigestió* i de la revista www.nativa.cat, criticava la falta de conflicte existent en el si del *sistema cultural*, que no tradueix els conflictes socials existents. Sí que va resultar interessant constatar certa dialèctica generacional. M'explico. Si, com apuntava Joan Miquel Gual, membre de l'Observatori Metropolità BCN i de la Fundació dels Comuns, "el 15-M marca el principi del final de la cultura de la transició", vam poder trobar certa sintonia entre tots aquells que no havien arribat a la majoria d'edat quan va arrencar aquest procés en aquest país. Tots els que han arribat a l'edat adulta entre la dècada dels anys vuitanta i la dels noranta, quan, com van assenyalar molts dels participants, els principals consensos socials que funcionaven a Occident des de després de la Segona Guerra Mundial entren en crisi, mentre "el gran valor simbòlic que la cultura havia tingut fins aleshores es desplaça cap a la tecnologia i la indústria cultural" i els que arriben es troben amb un paisatge en ruïnes i amb la necessitat de resoldre "què cal fer amb les restes", segons ho describia el comissari i escriptor Jorge Luis Marzo.

Cultura comuna

Una sintonia que, més enllà de reconèixer la dimensió política intrínseca a la cultura i d'assenyalar l'acabament d'un model, apuntava noves pràctiques, nous camins que confluïen en aquesta conceptualització de la cultura com a bé comú i com a espai de conflicte i reconeixia el desplaçament dels espais on es produeixen les pràctiques culturals, mentre atribuïa nous rols a les institucions culturals i al públic, que deixa de ser

simple receptor o usuari per esdevenir actor.

Un altre dels participants als debats, l'artista i activista Simona Levi, recollia aquesta dimensió política de la cultura des d'una perspectiva existencial: "L'existeència és conflictiva per naturalesa, però el conflicte està mal vist. No obstant això, defugint-ho es polaritza. El conflicte es pot resoldre de forma dialèctica o polaritzada, i allà és on entra en joc la cultura". I proposava que "la cultura no sigui participar en aquest règim moribund, sinó en la seva transformació".

Però perquè la cultura tingui capacitat transformadora o capacitat per restituïr-nos allò que ens ha estat expropiat, ha de ser una cultura "dессacralitzada", "dessectorialitzada" i "desapropiada", segons la caracteritzava Marina Garcés. Una cultura "comuna", "ordinària", en la més àmplia accepció dels dos termes.

Una cultura que deixa de ser "substantiva" per esdevenir "adjectiva", segons la describia Nicolás Barberi, investigador de l'Institut de Govern i Polítiques Pùbliques de la Universitat Autònoma de Barcelona. És a dir, una cultura que ja no es tradueix necessàriament en objectes o institucions sinó, més aviat, en maneres de fer, en pràctiques. Apareixen aquí dos assumpcions, vinculats entre si, que van ser àmpliament debatuts: el nou rol de les institucions culturals, paral·lel al nou paper del públic. "Les institucions culturals avui no s'enfronten amb objectes, sinó amb la necessitat d'articular espais comuns on es produeixen noves pràctiques generadores de sentit", compartia el filòsof Xavier Antich. Són, doncs, més que proveïdors, "catalitzadors" de cultura, espais d'experiència i "apoderament" de públics. I afegia una cosa que també

va ser àmpliament assenyalada: "Moltes de les coses més interessants que avui estan passant en el terreny de la cultura estan passant fora dels llocs on havien succeït sempre".

Institucions facilitadores

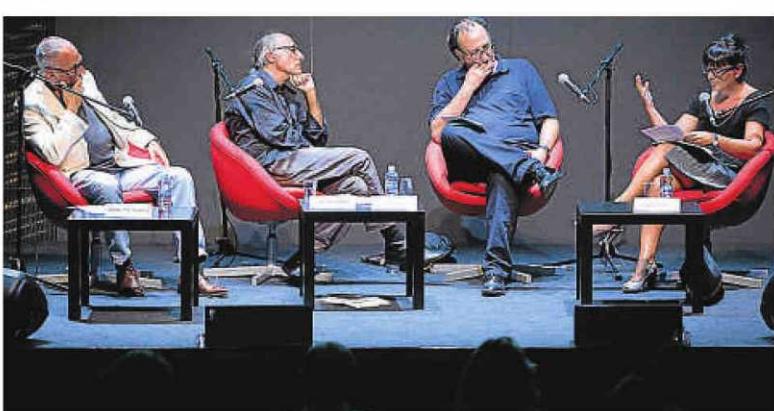
La cultura com a bé comú cristal·litza en iniciatives com La Invisible –a la qual es va referir Joan Miquel Gual–, un centre social i cultural de gestió ciutadana nascut a Málaga l'any 2007 a iniciativa d'un grup de dones, les creadores invisibles, que van ocupar un immoble que avui s'ha convertit en un dels centres culturals més actius de la ciutat, en un procés que va estar a punt de costar el seu desallotjament i que ha conclòs amb la seva cessió als nombrosos col·lectius que la componen a través de la constitució de la Fundació dels Comuns; un procés, per cert, en el qual va intervenir l'MNCARS, cosa que abonaria aquesta defensa de les institucions com a facilitadores o mitjances en processos que no inicien elles si no col·lectius ciutadans.

Al llarg de les jornades es va constatar un panorama en ruïnes:

Periodisme cultural

JORDI BALLÓ

Com es viu la narració dels fets culturals? Fins a quin punt en fer-ho no estàs allora creant cultura? Com es modifiquen les estratègies davant la multiplicació de veus i opinions de l'era digital? Aquestes són algunes de les qüestions que Teresa Sesé (*La Vanguardia*), Catalina Serra (*Ara*), Vicent Partal (*VilaWeb*) i Emili Manzano (el programa *Amb filosofia*, per citar alguna de les seves coses més recents) van plantejar, i van ironitzar, durant la xerrada. Malgrat que en els temes periodístics sembla que qualsevol temps passat va ser millor, no era aquest el sentiment dominant dels quatre convidats, perquè es va partir del fet que estàvem en una època de transformació, en els mitjans clàssics, en els digitals, en la relació entre ells, i que en un moment tan crític i ple de dificultats com l'actual el periodisme cultural és tan interessant com necessari. Les prescripcions fundades, la pluralitat que crea la convivència de formats, la dualitat entre velocitat i repòs i la necessitat de divertir-se amb tot plegat van ser alguns dels universals que van aparèixer durant la sessió. Manzano va recordar com en temps de *Saló de lectura*, el programa de llibres que va dirigir a BTV, els hi solien fer notar des de la pròpia cadena que, en antena, reien massa.

ruïnes de sentit, de models, ruïnes reals d'enormes edificis buits de públic... Una cosa que alguns veien amb aprensió i que d'altres llegien com una oportunitat: "Mai abans no havíem tingut un solar tan gran per construir", deia amb alegria Eduard Escofet, poeta i emprendedor. "No, res de construir. Visca els solars", afegia un Jorge Luis Marzo iconoclasta. La veritat –van coincidir tots dos– és que s'han volgut erigir grans equipaments fora de temps, quan el que feia falta eren "espais informals". Davant d'aquest panorama, hi va haver un ampli acord respecte al paper de les institucions: deixar d'imposar models a la realitat i, més modestament, acollir, afavorir, allò que la realitat, els ciutadans, proposen: aquestes formes d'organització, de cultura, d'art que la societat està creant de forma espontània i que en bona mesura situa les institucions més com a "facilitadors" que com a "proveïdors".

El mecenes Han Nefkens, per la seva banda, es va referir a aquelles funcions que considera que actualment continua havent de proporcionar el sector públic. Una d'aquestes funcions seria la de proveir una educació universal i de qualitat. Tant si entenem l'art, la cultura, com una manera de "comprendre i relacionar-nos amb el món", segons la describia l'artista visual Francesc Torres, com allò capaç de "revelar-nos les relacions ocultes entre les coses", segons la va descriure Jorge Luis Marzo, com a "misteri" i espai de llibertat, d'acord amb el poeta i crític Vicenç Alaià, com a forma d'emancipació o com a bé comú, la importància de l'educació, condició bàsica d'accés a la cultura, sembla fora de tot dubte. Com la necessitat d'incorporar a l'educació aquestes diferents dimensions de la cultura. |